North Asian International Research Journal of Multidisciplinary

IRJIF IMPACT FACTOR:6.019

ISSN: 2454-2326 Vol. 9, Issue-5 May-2023

Index Copernicus Value: 58.12 Thomson Reuters ID: S-8304-2016

NAIRJC *A Peer Reviewed Refereed Journal*

DOI: 10.5575/nairjmd.2023.10.3.4

ग्रामीण व शहरी भागातील माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचा अभ्यास

[1]कु. निता विनायकराव देवतळे
[2]डॉ. ललिता चंद्राते

[1]पीएच. डी. संशोधक, कवि कुलगुरू कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय रामटेक
[2]मार्गदर्शक तथा अधिष्ठाता, शिक्षणशास्त्र तथा संकिर्ण विद्याशाखा कवि कुलगुरू कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक, जि. नागपुर

सार :

प्रेरणा ही व्यक्तीच्या जीवनात महत्त्वाची भूमिका बजावते, एखादी व्यक्ती जी प्रत्येक कृती करते त्यामध्ये एक प्रकारचा हेतू असतो, दुसऱ्या शब्दांत आपण असे म्हणू शकतो की प्रेरणा ही अशी ऊर्जा आहे जी एखाद्या व्यक्तीला विशिष्ट ध्येयांपर्यंत पोहोचवते. शैक्षणिक संपादन प्रेरणा ही व्यक्तीची जीवनात उत्कृष्ट कामगिरी करण्याची इच्छा असते. आजच्या स्पर्धात्मक जगात यश मिळवण्यासाठी शैक्षणिक संपादन प्रेरणा विद्यार्थ्यांमध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावते. या वाढत्या अर्थव्यवस्थेच्या जगात टिकून राहण्यासाठी विद्यार्थ्यांना आपल्या जीवनात काहीतरी साध्य करण्यासाठी पुरेश्या प्रमाणात शैक्षणिक संपादन प्रेरणा मिळणे ही काळाची गरज आहे ज्यामुळे आपल्या देशाचा विकास होण्यास मदत होईल. सध्याचा अभ्यास अमरावती ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचा अभ्यास या संशोधनामध्ये करण्यात आला आहे.

मुख्य शब्द: शैक्षणिक संपादन प्रेरणा,

प्रस्तावना :

दैनंदिन जीवनात, एखादी व्यक्ती काहीतरी का करत आहे याचा संदर्भ देण्यासाठी प्रेरणा शब्द वारंवार वापरला जातो. प्रेरणा ही अशी शक्ती आहे जी एखाद्या व्यक्तीला विशिष्ट पद्धतीने कार्य करण्यास तयार करते. जेव्हा जेव्हा गरज निर्माण होते तेव्हा ते हेतूला जन्म देते, हा हेतू एखाद्या विशिष्ट ध्येयाच्या दिशेने व्यक्तीचे वर्तन प्राप्त करतो. होमिओस्टॅसिसची स्थिती टिकवून ठेवण्यासाठी व्यक्ती त्या विशिष्ट ध्येयापर्यंत पोहोचण्याचा प्रयत्न करते, विशिष्ट कार्यात उत्कृष्ट कामगिरी करण्यासाठी शैक्षणिक संपादन प्रेरणा आवश्यक असते. शैक्षणिक संपादन प्रेरणा ही एक अधिग्रहित प्रवृत्ती आहे जी विशिष्ट हस्तक्षेपांद्वारे प्रचंड वाढविली जाऊ शकते. डेव्हिस क्लेरेन्स मॅकक्लेलँड या अमेरिकन मानसशास्त्रज्ञाने शैक्षणिक संपादन

प्रेरणेचा विस्तृत अभ्यास केला आहे. शैक्षणिक संपादन प्रेरणा एखाद्या व्यक्तीच्या त्यांना दिलेल्या कार्याकडे पाहण्याच्या दृष्टीकोनावर परिणाम करू शकते आणि सक्षम बनण्याची इच्छा वाढते. सध्याच्या परिस्थितीत शैक्षणिक संपादन प्रेरणा हे व्यापकपणे अभ्यासले जाणारे क्षेत्र आहे. वर म्हटल्याप्रमाणे शालेय स्तरावर विद्यार्थ्यांमध्ये शैक्षणिक संपादन प्रेरणा वाढवण्याची गरज आहे कारण शैक्षणिक संपादन प्रेरणा ही एक प्राप्त केलेली प्रवृत्ती आहे जी योग्य प्रकारे वाढविली जाऊ शकते.

आजच्या काळामध्ये ग्रामीण व शहरी भागात मोठ्या प्रमाणात माध्यमिक विद्यालयांची स्थापना झाल्याचे दिसून येत आहे. या शाळांच्या माध्यमातुन विद्यार्थ्यांना कशा प्रकारच्या संपादन प्रेरणा प्राप्त होतात या आधारावर त्या विद्यार्थ्यांची शालेय संपादणूक निर्धारीत होत असते. त्यामुळे माध्यमिक स्तरावर अध्ययन करीत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचे मूल्यांकन करणे आवश्यक आहे त्या आधारावर त्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणा सक्रिय करण्यासाठी उपाययोजना करणे शक्य होऊ शकेल. विद्यार्थ्यांच्या कर्तृत्वाच्या प्रेरणेचे मूल्यमापन या आधारावर करणे शक्य होऊ शकते, तसेच यासंदर्भात लवकरच हस्तक्षेपाचे नियोजन सुध्दा केले जाऊ शकते. संपादनाच्या प्रेरणेवर हस्तक्षेपाचा प्रभाव पडतो आणि हस्तक्षेपानंतर शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या पातळीत वाढ होऊ शकते. कोणतेही कार्य उत्तम प्रकारे आणि अधिक समर्पणाने करण्याची क्षमता वाढवण्यासाठी शैक्षणिक संपादन प्रेरणा वाढणे महत्वाचे आहे. अनेक अभ्यासातून असे दिसून आले आहे की सतत वाढत जाणारी यशस्वीता ही शैक्षणिक संपादन प्रेरणा, संपादन, स्व-कार्यक्षमता आणि सर्व प्रकारच्या कल्याणावर सकारात्मक प्रभाव पाडते. शैक्षणिक क्षेत्रातीलच यशस्वीतेसाठी नव्हे तर क्रीडा आणि नोकरीशी संबंधित परिस्थितींमध्येही यशस्वीता प्राप्त करण्यासाठी प्रेरणा ही पूर्व आवश्यकता आहे. अशा प्रकारे विदर्भातील 11 जिल्हयांमध्ये ग्रामीण व शहरी भागामध्ये अनेक माध्यमिक विद्यालयांची स्थापना करण्यात आली आहे. या शाळांमध्ये अध्ययन करीत असलेल्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणा कशा आहेत याचा अभ्यास या संशोधनामध्ये करण्यात आला आहे.

अध्ययनकर्त्याने शिक्षणामध्ये प्राप्त केलेले गुणात्मक नैपुण्य म्हणजे शैक्षणिक संपादन होय यामध्ये प्रत्येक इयत्तेकरिता ठरवून दिलेल्या अभ्यासक्रमावर घेतल्या गेलेल्या परिक्षेमधील विद्यार्थ्यांना प्राप्त झालेले गुण आणि ग्रेड याला शैक्षणिक संपादन असे म्हणतात. यामध्ये विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानात्मक, भावात्मक आणि क्रियात्मक विकासाच्या आधारावर परीक्षेचे स्वरूप निर्धारित करण्यात येते आणि या घटक निहाय विद्यार्थ्यांना प्राप्त एकूण निष्पत्तीला शैक्षणिक संपादन असे म्हणतात. काळाच्या ओघामध्ये शैक्षणिक संपादनाची संकल्पना बदलत चालली आहे. केवळ परिक्षेमध्ये विद्यार्थ्यांना प्राप्त झालेल्या गुणांचा शैक्षणिक संपादनामध्ये समावेश न होता विद्यार्थ्यांचा आरोग्य, क्रिडा, सहशालेय उपक्रमामध्ये असलेला त्यांचा सहभाग, त्यांच्यामध्ये विकसित झालेली विविध जीवन कौशल्य या आधारावर विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक संपादन निर्धारित करण्यात येत आहे.

विद्यार्थ्यांचे भवितव्य हे त्यांच्या शैक्षणिक संपादनावर अवलंबून असते, शैक्षणिक संपादनाच्या यशस्वीतेवर कोणती विद्याशाखा निवडावी, कोणता व्यवसाय निवडावा हे अवलंबुन असते. चांगल्या शैक्षणिक संपादनामुळे विद्यार्थ्याला आपली प्रतिमा निर्माण करता येते. म्हणून विद्यार्थी जीवनात शैक्षणिक संपादनाला महत्वाचे स्थान आहे.

शालेय जीवनामध्ये जी प्रत्येक स्तरावरील उद्दिष्टे निश्चित केली जातात त्यानूसार प्रत्येक इयत्तेचा अभ्यासक्रम निश्चित केल्या जातो. प्रत्येक विषयाच्या पाठयक्रमात अपेक्षित उद्दिष्टांचा अंतर्भाव केलेला असतो. ही उद्दिष्टे विद्यार्थ्यांच्या अंगी रूजविण्याकरिता विविध अध्ययन अनुभव द्यावे लागतात. अध्ययन अनुभव हे उद्दिष्टांशी निगडीत असतात. निरनिराळया अध्ययन अनुभवातून विद्यार्थ्यांमध्ये वर्तनबदल घडत असतात.

कोणताही घेतलेला अनुभव हा विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात बदल घडविणारा असतो. विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात झालेला बदल शोधण्यासाठी विद्यार्थ्यांचे सुरूवातीचे वर्तन लक्षात घ्यावे लागते त्यानंतर विविध अध्ययन अनुभव व नंतर वर्तन पाहणे आवश्यक असते. प्रारंभिक वर्तन व अंतिम वर्तन यामध्ये दिसून आलेला फरक म्हणजे अध्ययन निष्पत्ती होय.

अंतिम वर्तनाव्दारे अध्ययन अनुभवातून कोणती गोष्ट निष्पन्न झाली हे सांगता येते या नव्याने निष्पन्न झालेल्या गोष्टीला अध्ययन निष्पत्ती असे म्हणतात. डॉ. बेजामिन ब्लूम यांनी स्पष्ट केलेल्या मूल्यमापन प्रक्रियेत उद्दिष्टे अध्ययन अनुभव आणि मूल्यमापन या तीन साधन घटकांचा समावेश आहे. शिक्षण प्रक्रियेत प्रथम उद्दिष्टे निश्चित केली जातात उदिद्ष्टांशी निगडीत अध्ययन अनुभव दिले जातात आणि नंतर उद्दिष्टांची साध्यता दिलेल्या अध्ययन अनुभवामुळे किती झाली आहे याचे मूल्यमापन करण्यात येते या मूल्यमापनाच्या आधारे विद्यार्थ्यांनी संपादीत केलेली उद्दिष्टे म्हणजेच विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक संपादन होय.

संबंधीत पूर्व संशोधन साहित्याचा आढावा :

पॅने (2014) यांनी स्पष्ट केले की, मुली आणि मुले यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या पातळीत लक्षणीय फरक आहे. शेखर आणि देवी (२०१२) यांनी महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये संपादन प्राप्त करण्याच्या प्राप्त होणाऱ्या प्रेरणेचा अभ्यास केला यामध्ये असे आढळ्ून आले की मुल आणि मुल्ी यांच्यामध्ये संपादन प्रेरणेच्या स्तरांवर लक्षणीय फरक होता. यामध्ये मुलांपेक्षा मुलीच्या संपादन प्रेरणा प्रभावी होत्या. सलीली (१९९६) यांनी सिद्धी प्रेरणा यामधील लिंग भिन्नतेचा अभ्यास केला हा अभ्यास ब्रिटीश हायस्कूल आणि चिनी विद्यार्थ्यांवर आयोजित करण्यात आला होता, परिणामांवरून असे दिसून आले की दोन्ही संस्कृतींच्या मुलींना जास्त गुण मिळाले आहेत. खान, हैदर आणि अहमद (२०११) अलिगढ मुस्लिम विद्यापीठातील आंतरविद्यापीठ स्पर्धेत सहभागी झालेल्या बॅडमिंटनपटूंमधील लिंग भेदांची तपासणी केली, यामध्ये संशोधकांना असे आढळले की महिला खेळाडूंमधील गुण पुरूष खेळाडूंपेक्षा अधिक आहेत. गुरगोवा (२०१६) यांनी विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांवर संशोधन केले, त्यामध्ये असे आढळून आले की, मुली हया मुलांच्या तुलनेत कमी प्रमाणात प्रेरित असतात.

विद्यार्थी जीवनामध्ये संपादन प्रेरणा हया अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत. प्रेरित वर्तन हे ऊर्जावान, अभिमुख आणि कायमस्वरूपी असते. यशस्वी जीवन जगण्यासाठी यशाच्या प्रेरणेच्या वरच्या बाजूला असायला हवे. सध्याच्या जगाची परिस्थिती दिवसेंदिवस बदलत असल्याने विद्यार्थ्यांमध्ये जीवनात उत्कृष्ट बनण्याची स्पर्धा निर्माण होत आहे. शाळा महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना उत्कृष्टतेची चिंता आहे. यावरून स्पष्ट होते की, प्रेरित विद्यार्थी ही देशाची संपत्ती आहे. ते यशस्वी होण्यासाठी पुरेसे सक्षम असणे महत्त्वाचे आहे आणि त्यासाठी कठोर परिश्रम करण्यासाठी पुरेसे प्रेरित करणे सुध्दा महत्त्वाचे आहे.

संशोधनाची व्याप्ती :

प्रस्तुत संशोधनाच्या व्याप्तीचा भौगोलीकदृष्टया विचार करता या संशोधनामध्ये विदर्भातील 11 जिल्हयामधील माध्यमिक स्तरावर शिकत असलेल्या ग्रामीण व शहरी भागातील माध्यमिक शाळा आणि या माध्यमिक शाळांमध्ये इयत्ता 9 वी मध्ये शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांपूरती या संशोधनाची व्याप्ती राहील. तसेच सैध्दांतिकदृष्टया या संशोधनाची व्याप्ती ही माध्यमिक स्तरावरील इयत्ता 9 वी मध्ये शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांची संपादन प्रेरणा या घटकांपूरती या संशोधनाची व्याप्ती आहे.

संशोधनाच्या मर्यादा परिमर्यादा :

प्रस्तुत संशोधन विदर्भातील 11 जिल्हयातील माध्यमिक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांपूरते मर्यादित आहे. या संशोधनामध्ये ग्रामीण आणि शहरी भागामधील माध्यमिक शाळा आणि या शाळांमध्ये इयत्ता 9 वी मध्ये शिकत असलेली मुले व मुलीपूरते हे संशोधन मर्यादीत आहे. प्रस्तुत संशोधामध्ये माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांची संपादन प्रेरणा या घटकांच्या अभ्यासापूरतेच हे संशोधन मर्यादित आहे. प्रस्तुत संशोधन हे मराठी माध्यमाच्या माध्यमिक शाळापुरतेच मर्यादित राहील यामध्ये इंग्रजी, हिंदी व अन्य माध्यमाच्या माध्यमिक शाळामधील विद्यार्थ्यांचा समावेश या संशोधनामध्ये करण्यात आला नाही. माध्यमिक शाळांच्या संदर्भात केवळ अनुदानित माध्यमिक शाळांची आणि या शाळामधील विद्यार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे विना-अनुदानित आणि कायम विना-अनुदानित शाळांची आणि त्या शाळांमध्ये शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांची निवड प्रस्तुत संशोधनामध्ये करण्यात आलेली नाही.

संशोधनाची उद्दिष्टे

ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचा अभ्यास करणे.

परिकल्पना :

ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेमध्ये सार्थक फरक नाही.

संशोधन पध्दती :

प्रस्तुत संशोधनामध्ये सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर करण्यात आला आहे.

जनसंख्या व नमूना :

या संशोधनामध्ये विदर्भातील ग्रामीण व शहरी भागातील विद्यार्थी ही प्रस्तुत संशोधनाची जनसंख्या आहे यामधून या संशोधनासाठी 2200 विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली. त्यामध्ये 1100 विद्यार्थी ग्रामीण भागातील व 1100 विद्यार्थी शहरी भागातील आहेत. त्यामध्ये अनुक्रमे 550 मुले व 550 मुलींचा समावेश करण्यात आला आहे.

संशोधनाची साधने :

प्रस्तुत संशोधनामध्ये शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या संदर्भात आवश्यक तथ्यांचे संकलन करण्यासाठी स्वनिर्मित शैक्षणिक संपादन प्रेरणा चाचणीचा वापर करण्यात आला आहे.

विश्लेषण व अर्थनिर्वचन :

या संशोधनामध्ये प्राप्त तथ्यांचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन करण्यासाठी अनुमानपरक संख्याशास्त्राचा वापर करण्यात आला आहे.

सारणी क्र. 1.1

माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचे (Academic Achievement Motivation) **स्तरनिहाय विवरण दर्शविणारी सारणी**

विवरण	संख्या/ शेकडा प्रमाण	ग्रामीण विद्यार्थी			शहरी विद्यार्थी			एकूण विद्यार्थी		
		ग्रामीण मुले	ग्रामीण मुली	एकूण	शहरी मुले	शहरी मुली	एकूण	एकूण मुले	एकूण मुली	एकूण
उच्च	संख्या	67	93	160	110	145	255	177	238	415
	%प्रमाण	12.18	16.91	14.55	20	26.36	23.18	16.09	21.64	18.86
सामान्य	संख्या	339	353	692	353	349	702	692	702	1394
	%प्रमाण	61.64	64.18	62.91	64.18	63.45	63.82	62.91	63.82	63.36
निम्न	संख्या	144	104	248	87	56	143	231	160	391
	%प्रमाण	26.18	18.91	22.55	15.82	10.18	13	21	14.55	17.77
एकूण	संख्या	550	550	1100	550	550	1100	1100	1100	2200
	%प्रमाण	100	100	100	100	100	100	100	100	100

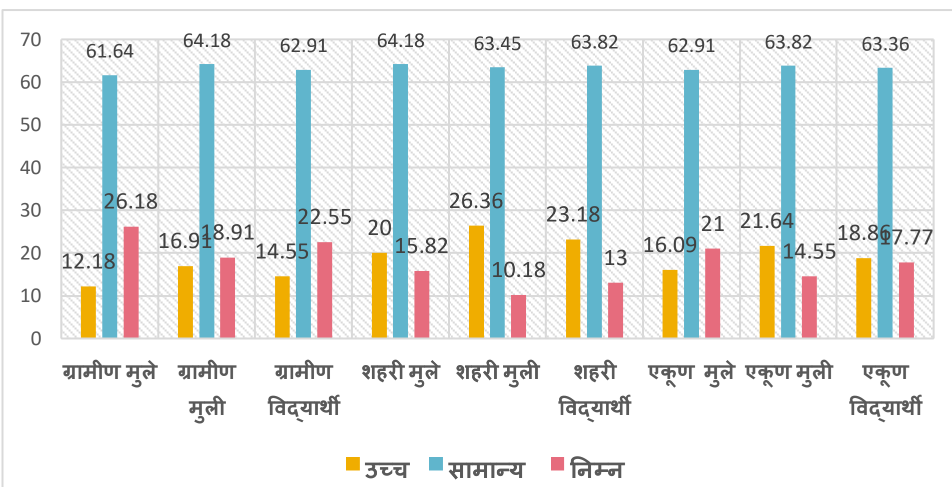

माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचे (Academic Achievement Motivation) स्तरनिहाय विवरण दर्शविणारा आलेख

वरील सारणी मध्ये माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेचे स्तरनिहाय विश्लेषण करण्यात आले आहे. त्यामध्ये ग्रामीण मुलांच्या संदर्भात 12.18% मुले उच्च, 61.64% मुले सामान्य आणि 26.18% मुले निम्न शैक्षणिक

संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. ग्रामीण मुलींच्या बाबतीत 16.91% मुली उच्च, 64.18% मुली सामान्य आणि 18.91% मुली निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. सर्वेक्षित ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात 14.55% विद्यार्थी उच्च, 62.91% विद्यार्थी सामान्य आणि 22.55% विद्यार्थी निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत.

शहरी मुलांच्या संदर्भात 20.00% मुले उच्च, 64.18% मुले सामान्य आणि 15.82% मुले निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. शहरी मुलींच्या बाबतीत 26.36% मुली उच्च, 63.45% मुली सामान्य आणि 10.18% मुली निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. सर्वेक्षित शहरी विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात 23.18% विद्यार्थी उच्च, 63.82% विद्यार्थी सामान्य आणि 13.00% विद्यार्थी निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत.

सर्वेक्षित मुलांच्या संदर्भात 16.09% मुले उच्च, 62.91% मुले सामान्य आणि 21.00% मुले निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. सर्वेक्षित मुलींच्या बाबतीत 21.64% मुली उच्च, 63.82% मुली सामान्य आणि 14.55% मुली निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. सर्वेक्षित विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात 18.86% विद्यार्थी उच्च, 63.36% विद्यार्थी सामान्य आणि 17.77% विद्यार्थी निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत.

सारणी क्र. 4.2

ग्रामीण व शहरी भागातील माध्यमिक शाळांमध्ये शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेमधील सार्थक फरकाचे विवरण दर्शविणारी सारणी

स्त्रोत	वर्गाची बेरीज Type III Sum of Squares	स्वाधिनता मात्रा df	मध्यमान वर्ग MS	F- अनुपात	0.01 स्तरावर सारणी मूल्य	0.05 स्तरावर सारणी मूल्य
क्षेत्र Area	56408.909	1	56408.909	74.084	6.63	3.84
लिंग Gender	25066.125	1	25066.125	32.920	6.63	3.84
क्षेत्र*लिंग	22621.134	1	22621.134	29.709	6.63	3.84
त्रुटी Error	1672070.542	2196	761.416			
एकूण Total	34200000	2200				

वरील सारणीमध्ये ग्रामीण व शहरी भागातील (क्षेत्र Area) माध्यमिक शाळांमध्ये शिकत असलेल्या मुले व मुलींच्या (लिंग Gender) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामधील सार्थक फरकाचे विश्लेषण करण्यात आलेले आहे.

क्षेत्र (ग्रामीण व शहरी) : ग्रामीण व शहरी भागातील माध्यमिक शाळांमध्ये शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या (क्षेत्रनिहाय) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या संदर्भात गणना व्दारा प्राप्त प्रसरण अनुपात मूल्य 74.084 प्राप्त झाले. स्वाधिनता मात्रा 1/2196 करिता 0.01 आणि 0.05 सार्थकता स्तरावर अपेक्षित सारणी मूल्य अनुक्रमे 6.63 व 3.84 आहे. यामध्ये गणना व्दारा प्राप्त प्रसरण अनुपात मूल्य 0.01 आणि 0.05 स्तरावर अपेक्षित असलेल्या सारणी मूल्यापेक्षा अधिक आहे. म्हणजे ग्रामीण व शहरी भागातील माध्यमिक शाळांमधील (क्षेत्रनिहाय) विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामध्ये सार्थक फरक आहे. हा सार्थक फरक पुढील आलेखामध्ये दर्शविण्यात आला आहे.

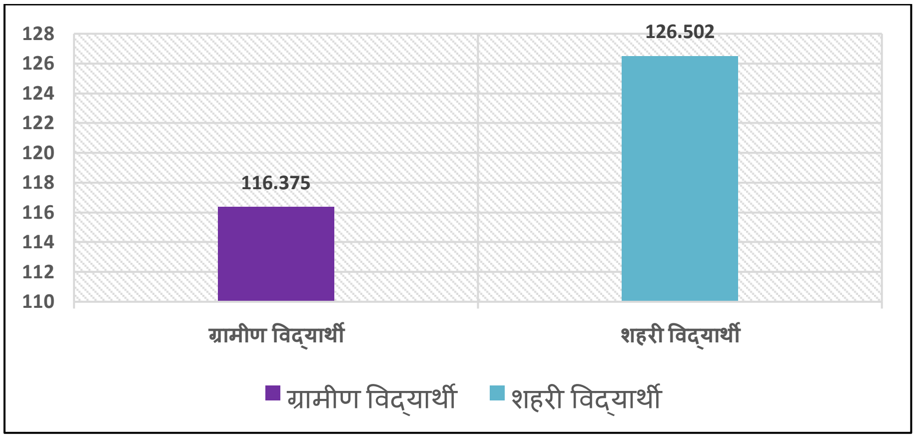

ग्रामीण व शहरी भागातील (क्षेत्रनिहाय) माध्यमिक शाळेमध्ये शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामधील फरक दर्शविणारा आलेख

लिंग (मुले व मुली) : माध्यमिक शाळांमधील मुले व मुलींच्या (लिंग निहाय) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या बुध्दिमत्तेच्या संदर्भात गणना व्दारा प्राप्त प्रसरण अनुपात मूल्य 32.920 प्राप्त झाले. स्वाधिनता मात्रा 1/2196 करिता 0.01 आणि 0.05 सार्थकता स्तरावर अपेक्षित सारणी मूल्य अनुक्रमे 6.63 व 3.84 आहे. म्हणजे माध्यमिक शाळांमधील मुले व मुलींच्या (लिंग निहाय) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामध्ये सार्थक फरक आहे. हा सार्थक फरक पुढील आलेखामध्ये दर्शविण्यात आला आहे.

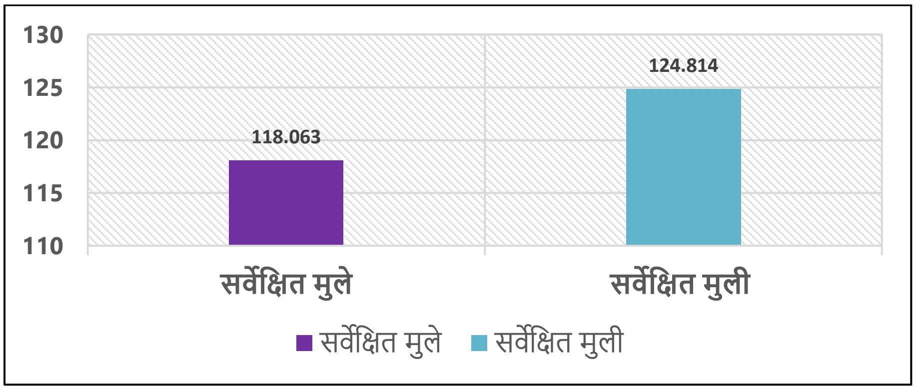

माध्यमिक शाळेमध्ये शिकत असलेल्या मुले व मुलींच्या (लिंगनिहाय) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामधील फरक दर्शविणारा आलेख

क्षेत्र आणि लिंग : ग्रामीण व शहरी भागातील (क्षेत्र निहाय) माध्यमिक विद्यालयातील मुले व मुलींच्या (लिंग निहाय) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामधील सार्थक फरकाच्या संदर्भात गणना व्दारा प्राप्त प्रसरण अनुपात मूल्य 29.709 प्राप्त झाले. स्वाधिनता मात्रा 1/2196 करिता 0.01 आणि 0.05 सार्थकता स्तरावर अपेक्षित सारणी मूल्य अनुक्रमे 6.63 व 3.84 आहे. म्हणजे ग्रामीण व शहरी भागातील (क्षेत्रनिहाय) माध्यमिक शाळांमधील मुले व मुलींच्या (लिंग निहाय) असलेल्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामध्ये सार्थक फरक आहे. हा सार्थक फरक पुढील आलेखामध्ये दर्शविण्यात आला आहे.

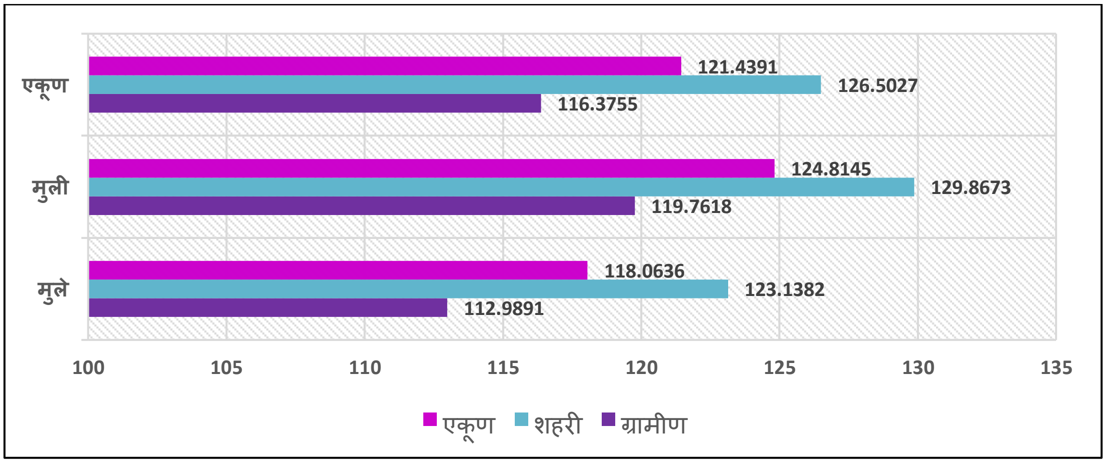

माध्यमिक शाळेमध्ये शिकत असलेल्या ग्रामीण व शहरी भागातील (क्षेत्रनिहाय) मुले व मुलींच्या (लिंगनिहाय) शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामधील फरक दर्शविणारा आलेख

निष्कर्ष :

सर्वेक्षित मुलांच्या संदर्भात 16.09% मुले उच्च, 62.91% मुले सामान्य आणि 21.00% मुले निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. सर्वेक्षित मुलींच्या बाबतीत 21.64% मुली उच्च, 63.82% मुली सामान्य आणि 14.55% मुली निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत. सर्वेक्षित विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात 18.86% विद्यार्थी उच्च, 63.36% विद्यार्थी सामान्य आणि 17.77% विद्यार्थी निम्न शैक्षणिक संपादन प्रेरणा स्तरामध्ये आहेत.

ग्रामीण व शहरी भागातील माध्यमिक शाळांमधील क्षेत्रनिहाय, लिंगनिहाय आणि क्षेत्र*लिंगनिहाय विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेच्या मध्यमानामध्ये सार्थक फरक आहे. यामध्ये शहरी विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक संपादन प्रेरणा ही ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या तुलनेत अधिक आहे, सर्वेक्षित मुलीची शैक्षणिक संपादन प्रेरणा मुलांच्या तुलनेत अधिक प्रभावी आहे. तसेच क्षेत्र*लिंग निहाय विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादन प्रेरणेमध्ये आंतरक्रिया घडून येतात.

उपयोजन :

विशेषत: ग्रामीण भागात अध्ययन करीत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या संपादन प्रेरणेची पातळी सुधारण्यासाठी आवश्यक पावले उचलली पाहिजेत. त्यांचे जीवन सार्थकी लावण्यासाठी उपयुक्त असलेल्या संधी आणि आवश्यक कौशल्यांची त्यांना जाणीव करून देणे आवश्यक आहे. साध्य प्रेरणा हे एक आत्मसात केलेले कौशल्य आहे, आपण विविध हस्तक्षेपांच्या मदतीने ते वाढवण्यावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे.

संदर्भ ग्रंथ सूची :

[1]. कुलकर्णी, के. वि. (1999). शैक्षणिक मानसशास्त्र. पुणे : श्री विद्या प्रकाशन
[2]. कऱ्हाळे, बी. एम. (2007). शास्त्रीय संशोधन पध्दती. नागपूर : पिंपळापूरे प्रकाशन
[3]. करंदीकर, सुरेश (1990). शैक्षणिक मानसशास्त्र. कोल्हापूर : फडके प्रकाशन

[4]. कुमठेकर, मेघा., (१९९१). प्रेरणा व संघर्ष. नाशिक : य.च.म.मु. वि. प्रथम प्रकाशन

[5]. खरात, आ. पा. (1988). प्रगत शैक्षणिक मानसशास्त्र. पुणे : श्री विद्या प्रकाशन

[6]. गुप्ता, एस. पी. (2004). अनुसंधान संदर्शिका संम्प्रत्यय, कार्यविधि एवं प्रविधि. इलाहाबाद : शारदा पुस्तक भवन

[7]. गुप्ता, एस. पी. एवं गुप्ता ए. (2010). उच्चतर शिक्षा मनोविज्ञान. इलाहाबाद : शारदा पुस्तक भवन

[8]. जमुआर, कृष्ण कुमार (2005). शिक्षा मनोविज्ञान. पटना : बिहार हिंदी ग्रंथ अकादमी

[9]. जगताप, ह. ना. (1988). शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र. पुणे : नूतन प्रकाशन

[10]. जगताप, ह. ना. (1997). प्रगत शैक्षणिक मानसशास्त्र. पुणे : श्री विद्या प्रकाशन

[11]. डुडेजा, गीता, सर्वेश कुमार (2005). शिक्षा के मनोवैज्ञानिक परिप्रेक्ष्य. लखनऊ : ठाकुर पब्लिकेशन्स

[12]. दामले. कुसुम, (1995). सामाजिक प्रेरणा. नाशिक : य.च.म.मु. वि.

[13]. दुनाखे, अरविंद (1998). शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र. पुणे : नूतन प्रकाशन

[14]. दांडेकर, वा. ना. (1972). शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र. पुणे : नूतन प्रकाशन

[15]. देशपांडे, प्रकाश, पाटोळे एन. के. (1977). संशोधन पध्दती. नाशिक : यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ.